

Марат ХАСАНОВ
Бақтыгуль ДЖААМБАЕВА

ҚАЗАҚ
МӘДЕНИЕТІНІҢ
КЕҢІСТІГІ

Алматы 2016

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Марат ХАСАНОВ
Бактыгуль ДЖААМБАЕВА

ҚАЗАҚ
МӘДЕНИЕТІНІҢ
КЕҢІСТІГІ

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

ӘОЖ 008(574)(035.3)
КБЖ 71.4(Қаз)
Х 23

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
Ғылыми кеңесі (Хаттама №12, 25.07. 2016) және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған
(Хаттама №4, 13.07.2016)*

Пікір жазғандар:

философия ғылымдарының докторы, профессор **Ж.Ж. Молдабеков**
философия ғылымдарының докторы **Г.Г. Барлыбаева**

Хасанов М.Ш., Джаамбаева Б.А.

Х 23 Қазақ мәдениетінің кеңістігі: монография / М.Ш. Хасанов,
Б.А. Джаамбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 104 б.
ISBN 978-601-04-2391-6

Кітап қалың оқырманды қазақ халқының рухани мәдениетімен, оның қалыптасу тарихымен, қазақ мәдениетінің бастауы, әлемнің құрылуы туралы мифтер, қазақ халқының танымындағы киіз үй және жануарлардың рәміздік мағынасы, әлемнің сандық үйлесімділігі, қазақ халқының мәдениеті, дәстүрлері және салттарымен терең таныстырады.

Басылым жоғары оқу орындарының бакалаврлары, магистранттары, оқытушыларына және жалпы қалың оқырманға арналған.

ӘОЖ 008(574)(035.3)
КБЖ 71.4(Қаз)

ISBN 978-601-04-2391-6

© Хасанов М.Ш., Джаамбаева Б.А., 2016
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

ҚАЗАҚТАРДЫҢ РӘМІЗДІК МИФОЛОГИЯСЫ

1.1. Мәдениеттің бастаулары

Еуразия құрлығының ұлан-ғайыр кеңістігінде, осы құрлыққа уақыт ағысы алып келген түрлі мәдениеттердің тоғысында пайда болып, қалыптасқан қазақ мәдениеті – ол барлық этикалық, эстетикалық және тәжірибелік талаптарға сай келетін дербес мәдениет.

Қазақ мәдениеті өз бойына басқа мәдениеттердің (туыстас және көршілес мәдениеттер) элементтерін ала отырып, өзіне тән қайталанбас ерекшелігін сақтап қалған. Қазақ халқының мәдениеті уақыт пен кеңістіктің от жалынында жойылып кетпей (кейбір басқа мәдениеттер секілді), өзінің табиғи-әлеуметтік тұтастығын сақтап қалды. Бұған қазақ халқының тамыры мықты салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары, сонымен қатар голографиялық, космологиялық (тереңдігі мен ауқымы орасан зор) философиясы себеп болып отыр. Бұл философия халқымыздың әлемге көзқарасының алғашқы тарихи формасы болып табылады. Ол ғасырлар бойы қазақ халқының қалыптасуы мен дамуында жүйе және мән құраушы құрал рөлін атқарды.

Дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар мәдениеттің барлық элементтерін байланыстырып отырды. Осылайша, Гумилев айтқандай «этнос және ол мекен еткен ландшафттың өзара сабақтастығын» сақтап қалды. Ең бастысы, сырттан жаңа дәстүрлердің кіруіне және көптеген мәдениеттермен қарым-қатынастың болуына қарамастан мәдениетіміздің ұлттық сипаты, оның өзіндік келбеті сақталып қалды.

Тарихқа көз жүгіртсек, қазақ халқы ұлт ретінде шығыс, оның ішінде түркі мәдениетінің аясында қалыптасқанына куә боламыз. Бұл жердегі «шығыс мәдениеті» терминінің қолданылуы шартты түрде ғана, себебі Шығыста бір-бірінен тілі, діні, өмір сүру салты

- и Средневековье. – М., 1977; Нестеров С.П. Конь в культурах тюркоязычных племен Центральной Азии в эпоху Средневековья. – Новосибирск, 1990.
18. Казахские сказки о животных (легенды, предания, бытовые рассказы, сказки и басни). – Алма-Ата, 1979.
 19. Жанпейсов Е.Н. Этнокультурная лексика казахов. – Алма-Ата, 1991.
 20. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. – Л., 1989.
 21. Сулейменов О. АЗ и Я. – Алма-Ата, 1975.
 22. Сагалаев А.М., Октябрьская И.В. Традиционное мировоззрение тюрков Южной Сибири. – М., 1976.
 23. Фрезер Д. Золотая ветвь. – М., 1980.
 24. Кедров Д. Поэтический космос. – М., 1991.
 25. Ауэзов М. Путь Абая. – Алматы, 2007.
 26. Толыбеков С.Е. Кочевое общество казахов в XVIII-XIX веке. – Алма-Ата, 1971.
 27. Батырлар жыры. Құраст. Е. Дуйсенбайұлы. – Алматы: Жазушы, 2009.

МАЗМҰНЫ

1-тарау. ҚАЗАҚТАРДЫҢ РӘМІЗДІК МИФОЛОГИЯСЫ	3
1.1 Мәдениеттің бастаулары	3
1.2 Дүниенің жаратылуы туралы аңыздар	11
1.3 Киіз үйдің рәміздік бейнесі	23
1.4 Жануарлардың рәміздік бейнесі	44
1.5 Әлемнің сандық үйлесімділігі	59
2-тарау. ҚАЗАҚТАРДЫҢ МӘДЕНИ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРІ	75
2.1 Дүниеге келу	75
2.2 Үйлену	88
2.3 Жерлеу	96
Әдебиеттер	101